

TİCARİ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN MEKÂNSAL İZLERİ: AFYON BEDESTEN MEYDANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yasemin DEMİREL ŞEN¹ , Ruşen YAMAÇLI²

¹ 1Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon Meslek Yüksekokulu, Mimari Restorasyon Programı

² Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü

ÖZET

Kentler kullanıcısına ait kültürel, ekonomik, siyasi vb. olguların izlerini barındıran ve bunun mekânsal karşılıklarını zamanla katmanlar halinde tüketiciye sunan yerleşimlerdir. Bu yerleşimler kullanıcıların etkileşim kurduğu kentsel mekânlarda karakterini daha iyi yansıtmaktadır. Dünya genelinde kent boşlukları yani meydanlar da yıllar boyunca etkileşimin yoğun olduğu yerler olmuştur. Afyon kenti Osmanlı'dan Cumhuriyet'e hem sosyal ve kültürel etkileşimin hem de ticaretin önemli merkezlerinden biri olmuştur. Osmanlı Dönemi'nde hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler tarafından ticaretin ana merkezlerinden biri olan Afyon kenti günümüz Bedesten Meydanı ve çevresinde ticari hayatını şekillendirmiştir. Osmanlı Dönemi'nin başından günümüze bu ticari tavrını korumuş olup halen Bedesten ve çevresindeki ayakta kalan hanlarda ve dükkanlarda ticari sürekliliğini devam ettirmektedir. Bu çalışmada Afyon kenti Bedesten Meydanı ve çevresinin ticari mekânları üzerinden sürdürülebilir kalkınma ilkeleri bağlamında bir değerlendirme yapılmıştır. Bedesten Meydanı ve çevresinde ticaretin mekânsal izleri ortaya konmuş olup işlevlerin ne kadar korunduğu ve sürdürülebilir olduğuna dair tespitler saptanmıştır. Bu alan sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda incelenmiş ve öneriler geliştirilmiştir. Dünyadaki bazı kentlerin sürdürülebilir uygulamalarına değinilmiş ve Afyon'un sürdürülebilir kentsel hedefleri ve kalkınması açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir kalkınma, ticari süreklilik, Afyonkarahisar, bedesten meydanı, UNESCO.

SPATIAL TRACES OF COMMERCIAL SUSTAINABILITY: A STUDY ON AFYON BEDESTEN SQUARE

ABSTRACT

The cities are settlements that contain traces of cultural, economic, political, etc. events and present their spatial equivalents to the consumers in layers over time. These settlements better reflect the character of urban spaces where users interact. Throughout the world, urban spaces, namely squares, have been places where interaction has been intense for years. Afyon city has been one of the important centers of both social and cultural interaction and trade from the Ottoman Empire to the Republic. Afyon city, which was one of the main centers of trade for both Muslims and non-Muslims during the Ottoman Period, shaped its commercial life in today's Bedesten Square and its surroundings. It has preserved this commercial attitude from the beginning of the Ottoman Period to the present day and still maintains its commercial continuity in the surviving inns and shops in Bedesten and its surroundings. In this study, an evaluation was made in the context of sustainable development principles on the commercial spaces of Afyon city Bedesten Square and its surroundings. Spatial traces of trade in Bedesten Square and its surroundings have been revealed, and determinations have been made as to how protected and sustainable the functions are. This area has been examined in line with sustainable development goals and suggestions have been developed. Sustainable practices of some cities in the world were mentioned and Afyon was evaluated in terms of sustainable urban goals and development.

Keywords: Sustainable development, commercial continuity, Afyonkarahisar, bedesten square, UNESCO

Sorumlu Yazar : Yasemin Demirel Şen

Makale Geliş Tarihi : 23.05.2024

Makale Kabul Tarihi : 24.06.2024

Makale Künye Bilgisi : Demirel Şen, Y., Yamaçlı, R. (2024). Ticari sürdürülebilirliğin mekânsal izleri: Afyon Bedesten Meydanı üzerine bir inceleme. *KAPU Trakya Journal of Architecture and Design*, 4(1), 36-51.

1. GİRİŞ

Kent meydanları tarihsel süreç boyunca kentliler tarafından yoğun kullanıma sahip alanlardan biri olmuştur. Her dönem farklı kullanımları içermesiyle birlikte işlevleri de zaman zaman değişmiş ve bu durum da farklı disiplinlerce araştırma konusu olmuştur. Her türden insanın insanla veya insanın nesneyle etkileşimini sağlayan meydanlar kamusal olarak nitelendirilip siyasi, ekonomik, sosyal olgulara ve olaylara ev sahipliği yapmıştır. Yunan ve Roma kentlerinde meydanlar çok işlevli yapıya sahip olup tartışmaların yapılabildiği mekânlar olarak kullanılmıştır. Bu nedenle de meydanlarda halk adına sözcülük edecek kişiler için kürsüler yapılmıştır (Kaftancı, 2000). Anadolu kentlerinde Bizans'tan Türklere intikal eden şehirler Müslüman Türk toplumu bakışıyla yeniden şekillenmiştir. Selçuklu Döneminde şenlik ve kutlamalar için en uygun mekân olan meydanlarda (Ersan, 2006) müslüman toplum için kalıcı ibadet mekânı sağlamak amacıyla minber ve mihraptan meydana gelen namazgahlar inşa edilmiştir (Akmaydalı, 1994; Baykara, 1996; Baykara, 2000). Osmanlı Döneminde büyük açıklıkların pazar ve eğlence yerleri olarak kullanıldığını, ayrıca cami ve avlusu veya çevresinin batı görüşünde meydanlarla karşılanan birtakım toplumsal ihtiyaçları karşılayabileceği ileri sürülmüştür (Cerasi, 2001). Bu bağlamda da kentlerde cami ve çevresinde şekillenen hanlar, çarşılar, pazar yerleri ve dükkânlar (Cerasi, 2001) gibi ticari mekânlar ortaya çıkmıştır.

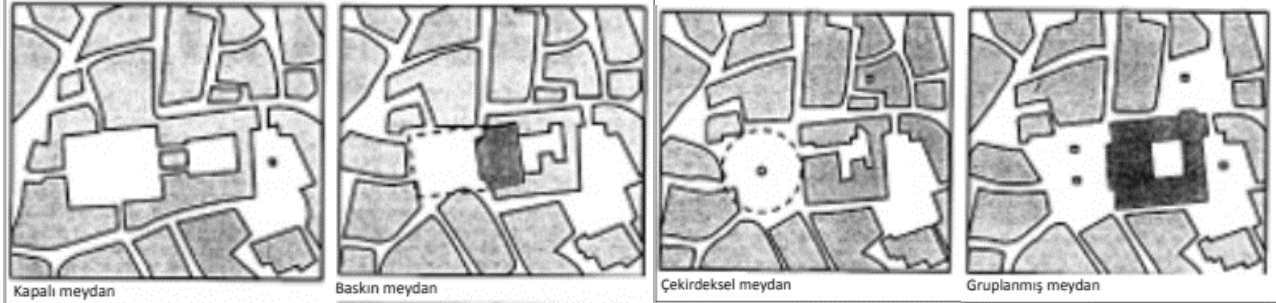
Tarihsel süreçte pek çok kentte bu meydanlar çevresinde çok sayıda kültürel miras inşa edilmiştir. Tarihi değerlere sahip kentlerde kültürel mirasın korunması adına 1972 tarihli Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi sürecinden bu yana alınan pek çok karar uygulanmıştır. Bu sözleşmeye taraf devletlerden oluşan Dünya Miras Komitesi tarafından onaylanan 'Dünya Miras Listesi' de kültür mirasını koruma yaklaşımına ait en net kararlarını ortaya koymaktadır. Kültürel miras sınırları aşan, pek çok topluluğu ilgilendiren bir sorun alanıdır. Bu nedenle miras, doğası gereği devletlerarası düzeyde yönetimi gerektiren uluslararası bir konudur. Çünkü kültürel miras ve onun uluslararasılaşma süreci: uluslararası kuruluşlar, uluslararası ilkeler yardımıyla standartların belirlenmesi ve mirasa evrensel bir değer atfedilmesi gibi birçok faktör, aktör ve değişkenden oluşan uluslararası bir yönetim sistemidir. Kültürel miras çalışmalarını uluslararası bir rejim olarak tanımlayan bazı çalışmalar bulunmaktadır (Nafziger, 2008; Lixinski, 2013; De Cesari, 2013; Willems, 2014; Geismar, 2015). Örneğin UNESCO ve miras yönetimi ele alındığında, De Cesari'nin (2013) belirttiği gibi, kendine özgü uygulamaları olan ulus ötesi bir söylem olarak kültürel miras, UNESCO gibi güçlü kurumlar tarafından geliştirilmekte, desteklenmekte ve tanıtılmakta olduğu için uluslararası kültürel mirasın bir rejim olarak ele alınması mümkündür (De Cesari, 2013). Bu uluslararasılaşma sürecinde alınan kararların somut mirasa yönelik olması da fiziksel bir kültürel miras varlığını kentler ve toplum adına önemli hale getirmektedir. "Ortak geçmiş" söyleminin yanı sıra kültürel miras, ulus gerçekliğinin fiziksel bir temsilini vermek için mükemmel bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Candelaria, 2005). Bu araçlar sayesinde de yıllar içinde toplumların sürdürülebilirliğine ve gelecek nesiller tarafından saygın bir tutumla karşılanacağına katkı sağlanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Afyon Bedesten Meydanı ve çevresini, meydan ve Osmanlı kent düzeni çerçevesinde ele alarak kültürel mirasın korunması kapsamında ticari sürdürülebilirliğini günümüzde ne denli gerçekleştirebildiğine ait izlerinin tespitini ortaya koymaktır. Bu amaçla Afyon Bedesten Meydanı, sürdürülebilir kalkınma başlıkları ve UNESCO kriterleri kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamını oluşturan meydan ve çevresinin halen Osmanlı Dönemi ticari ruhunu kısmen korumasının yanı sıra çoğu ticari işlevin devam etmesi, kültürel mirası korumaya ve bu alandaki ticari izleri araştırmaya iten olgular arasındadır. Bu alanın sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde ele alınması ve Afyon kentinin UNESCO Dünya Miras Listesi üzerinden değerlendirilmesi de çalışmanın amaçları arasındadır. Araştırma yöntemi ise ağırlıklı olarak literatür taramasıdır. Yerinde gözlemlerin yanında haritalar üzerinden bölge araştırması da yapılmıştır. Bölge kültürel miras bağlamında ele alınmış, mekânsal ve ticari sürdürülebilirliğinin devamı için gerekli öneriler sunulmuştur.

2. KENTSEL MEKÂN OLARAK MEYDANLAR

Meydan, toplumsal bir işlevi olan ve mimari elemanlarla çevrili bir kentsel boşluk olarak tanımlanabilir. Tarihten günümüze meydanı, insan-insan veya insan-nesne arasındaki etkileşimin sağlandığı, sirkülasyonun kentlerdeki cadde ve sokaklara göre daha yavaş işlediği bir mekân olarak da tanımlamak mümkündür. Kent tarihi ile birlikte paralel gelişme gösteren meydanlar, kentte yaşayan kişilerin sosyal-

ekonomik-siyasi vb. durumlarına göre şekillenmiştir. Meydan-kent ilişkisini ev kavramı ile ilişkilendiren Habermas, meydanın kentteki yerinin evdeki salonu temsil ettiğini söylemiştir (Habermas, 2002). Bazı araştırmacılar meydanları kategorilere ayırmıştır. Örneğin Paul Zucker meydanları; içerisindeki mekânın bağımsız olduğu kapalı meydan, mekânın ana binaya göre yönlendiği baskın meydan, bir merkez çevresinde oluşturulan çekirdeksel meydan, farklı birimler tarafından oluşturulan gruplanmış meydan ve amorf meydan olarak beş form ile ifade etmiştir (Zucker, 1966) (Şekil 1). Sitte (1926) ise meydandaki baskın binaya göre meydanı geniş ve derin tipli meydanlar olarak ayırmıştır.

Şekil 1. Zucker'in, meydanlar ile ilgili yaptığı çalışmalarındaki meydan türleri (Carmona vd., 2003)

Antik çağlarda meydan kavramı ilk olarak Antik Yunan'da M.Ö. 500 yılından sonra geliştirilebilmiştir. Antik Yunan'da kentlerde toplanma alanları ilk olarak akropolis iken kentlerin büyümesi sonrasında agora yani kent meydanları ortaya çıkmıştır. Bu meydanlarda ticari işlevli stoa, kent meclisi bouleuterion ve tapınak yapısı bulunmakta olup yakınlarında ise gymnasium bulunmaktaydı. Yunanlarda organik kent dokusu, insan ölçeğine dayalı mimari roma kültüründe yerini süper insan ölçeğine, oran ve boş hacimlere form ve artistik anlam kazandırmasına bırakmıştır (Dağistanlı, 1997). Roma kentlerinde ise agoralar yerini forumlara bırakmış ve forumlar hem toplumsal hem de ticari amaçlara hizmet etmiştir. Ortaçağ'da meydanların durumuna baktığımızda şehirler küçülmüş ve ticaret ön plana çıkmıştır. Ortaçağ kentlerinde belli meydan türlerinden bahsedilebilir (Pirene, 2003). Biri pazar alanı işleviyle kullanılan sokaktır. Küçük ölçekli yerleşimlerde pazar işlevi sokaklarda görülebilmektedir. Bir diğer meydan türü pazar meydanlarıdır. Bu meydan türünde kentin büyümesi ve insan sayısının artmasıyla bazı yapı grupları yıkılarak yalnızca anıtsal yapıların kalması veya inşa edilebilmesi öngörülmüş ve kentte pazar işlevi için boşluklar oluşmuştur. Bir kilise veya yönetim yapısı ve çevresinde bir kent boşluğu tezahür olmuştur. Bir diğer tür ise kentlerin girişindeki boşluklardır. Genellikle üçgen formdaki bu meydan türü iki-üç sokağa başlangıç noktası niteliğindedir.

18.yy. başında meydanlar Ortaçağ ve Rönesans meydanlarına göre daha farklı fonksiyonları bünyesinde barındırmıştır. Bu yüzyılda insanların bir araya gelme biçimlerinde farklılıklar olmuştur. Sennett (2008), Paris ve Londra'da kent planlamacıların parkları ve meydanları şehrin nefes alan noktaları olarak planlandıklarını ifade etmektedir. Bu bakış açısıyla bu dönemde kentsel parkların, meydanların kamusallığından pay aldığını da söylemek mümkündür. Benzer dönemdeki Rusya'daki Kızıl Meydan, Londra Trafalgar Meydanı, Paris Concorde Meydanı ve İstanbul Taksim Meydanı gibi bazı meydanlar günümüze dek kendi kimliğini korumuştur. 19. yüzyılda gerçekleşen sanayi devriminin fiziki ve toplumsal etkileri ile kent yaşamında köklü değişimler yaşanmıştır. Kırdan kente büyük göçler yaşanmış ve sosyo-ekonomik dönüşümler meydana gelmiş, rasyonel planlamanın baskın olduğu modernizm ortamında bilgi ve üretimin standart hale gelmesi (Arslanoğlu, 2000) kentleri de doğrudan etkilemiştir. 20. yüzyılda yaşanan savaşlar, mimarlık ortamında hızla değişen bakış açıları ve teknolojilerle birlikte kentler de hızla değişmiştir. Kent mekânlarının bugünkü hale gelmesinde etkili olan faktörlerden biri kapitalizm diğeri de Türkiye'de de olduğu gibi ulus devleti oluşturma sürecidir (Giddens, 2014). Ulus devlet oluşturma bakış açısıyla bu dönemde kentlerin merkezi bir hükümet tarafından yönetilmesi de otoritesini korumak adına sokakların, meydanların, kamusal alanların denetim altında tutulması ve bu bakışla inşa edilmesine yönelik önlemleri de beraberinde getirmiştir.

2.1. TÜRK KÜLTÜRÜNDE KENT VE MEYDAN İLİŞKİSİ

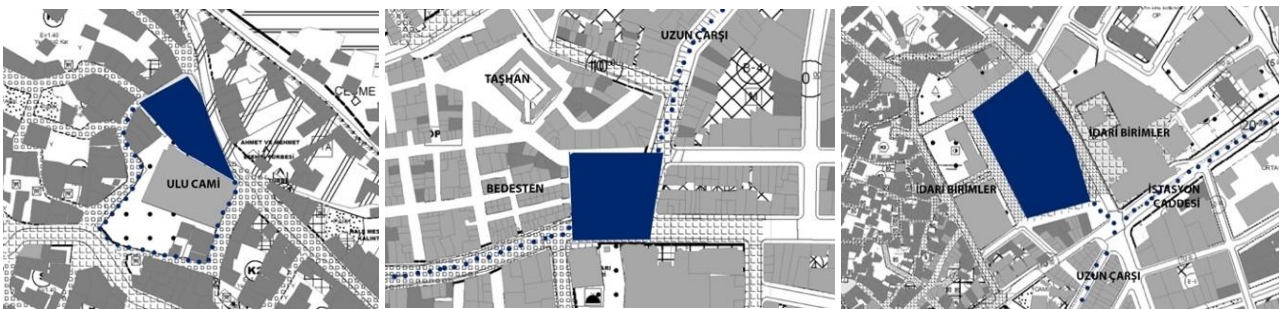
Geleneksel Türk kent dokusunda meydan kavramı birkaç sokağın veya sokakların buluştuğu nispeten geniş olarak tanımlanabilecek alanlardır. Bu alanın meydan olarak nitelendirilmesine neden olan mekânsal niteliklerde bu boşluklarda bulunan çeşme, cami, anıtsal bir ağaç veya erkek kamusallığını

temsilen görebileceğimiz kahvehanelerdir. Bununla birlikte mahallenin ticari birimleri de bu meydana veya meydana yakın konumda bulunmaktadır. Bu nedenle de bu meydanlar batı görüşündeki meydan kavramından farklı olarak pazar yeri görünümü veya etkinliklerin yapılabildiği alanlardır.

Selçuklu Döneminde meydan kavramı; minber ve mihrap içeren bir namazgah çevresinde çeşitli aktivitelerin yapıldığı kentsel bir boşluk olarak ifade edilirken, Anadolu'nun Osmanlı Devleti himayesine girmesi ile birlikte meydan kavramı; içinde veya çevresinde ticari ve dini mekânları barındıran kentsel boşluk olarak tanımlanmaktadır. Osmanlı kentlerine baktığımızda kentlerdeki büyük açıklıkların pazar ve eğlence yeri olarak kullanıldığı görülür. Cami ve avlusu veya çevresinin batıdaki meydan kavramının karşıladığı ihtiyaçları da karşılayabildiği ileri sürülmüştür (Vardar, 1990). Bir diğer belirtilen durum da Türk kentlerinin kendi kendini yönetme geleneği olmayışından dolayı batıdaki bakış açısıyla bir meydan görselinin olmayışdır (Bilgihan, 2006). Osmanlı toplumunun kapalı bir yapıya sahip olması ve kamusal hayatın erkek özelinde cami ve çevresinde gerçekleşmesi ile ticari birimler de bu bölgede yoğunluk göstermiştir. Kent merkezinde pazar yeri olarak genelde kapalı çarşılar ve bedestenlerle birlikte belli bir esnaf grubunun yoğunlaştığı sokaklar veya hanlar bulunmaktadır. Batılılaşma hareketleriyle birlikte Osmanlı Devleti'nde batıdaki meydan görüşüne benzer meydanlar oluşmaya başlamış olup buna örnek olarak İstanbul Sultanahmet ve Beyazıt Meydanlarını vermek mümkündür.

Avrupa kentlerindeki gibi kent meydanlarının demokrasi amacıyla kullanımı Türkiye için yeni bir olgu olup Cumhuriyet Dönemi sonrasında karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyet Dönemi'yle tüm ülkede değişim süreci başlamış, ulus devleti olma sürecine girilmiş ve Osmanlı kent düzeni değişerek kentlerde yeni alanlar inşa edilmiştir. Bu alanlardan en belirginini kamu yapılarını çevresine alan ve siyasi erkin gücünü temsilen inşa edilen meydanlardır. Bu meydanlar genellikle kamu yapıları ile çevrili, bir tarafı eski kent dokusu diğer bir tarafı ise İstasyon Caddesi ile temas halindedir. O dönem meydanlarında Lefebvre'nin (1991) anlatımıyla, soyut ve devlet merkezli bir mekân kavramından söz edilebilir. Cansever (2016) ise bu süreçte inşa edilen meydanların kentteki kamusal hayatın dışında tutulduğunu kamu kurumları ile çevrelenerek şehrin her tarafına yayıldığını belirtmektedir. Meydanların işlevsel durumuna baktığımızda da halk için siyasal akışın bu mekânlarda olduğu ve meydanların tören gibi kalabalık etkinliklere ev sahipliği yaptığı görülür.

Afyon kentinde meydanların tarihsel sürecine baktığımızda kent tarihi ile paralel olarak gelişme gösterdiği görülmektedir. Şekil 2'de de görüldüğü gibi sırasıyla Ulu Cami ve meydanı, Bedesten Meydanı ve Anıtpark Meydanı verilmiştir. Bu meydanlar Afyon kentinin sırasıyla Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde kentin mekânsal gelişimini ve o dönemin kent merkezlerini göstermektedir. Gerek ölçek gerek form bazında farklılık gösteren bu meydanlar çevresinde bulundurduğu işlevler ve yapı tipleri ile de dönem özelliklerini yansıtmaktadır.

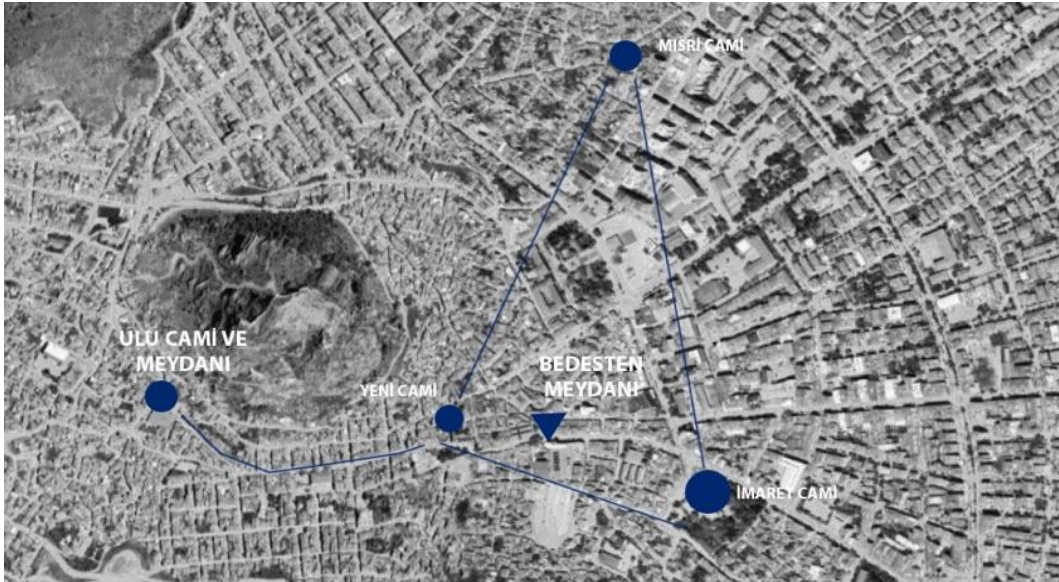
Şekil 2. Sırasıyla; Afyon Ulu Cami ve meydanı, Bedesten meydanı ve çevresi, Anıtpark meydanı ve çevresi (Google Maps)

3. TARİHSEL SÜREÇTE AFYON KENTİNDE TİCARET

Anadolu topraklarının tarihine baktığımızda, Selçuklu Dönemi'nde ve Osmanlı Dönemi'nde ticaret yoğun olarak kent merkezlerinde yapılmış olup kent merkezlerinin gelişmesini doğrudan etkilemiştir. Pek çok Anadolu kentinde eski kent dokusu içinde Selçuklu Dönemi'ne ait mekânları ve tipik Osmanlı kent düzenini görmek mümkündür. Organik olarak biçimlenmiş sokak dokusu, bu sokakların bulunduğu kentsel boşluklar ve bu boşluklarda bulunan ibadet mekânı, ticari mekân ve pazarlar, kahvehaneler Osmanlı kent düzeni ve ticari hayatı hakkında bize bilgi vermektedir. Cami ve külliyesi veya birimleri

etrafına biçimlenen küçük ölçekte ticari mekânlar, bunlara ilave olarak hanlar veya bedesten yapıları da o bölgenin şekillenmesini etkileyen önemli yapılarıdır.

Afyon kentinin ticari tarihine baktığımızda Selçuklu Dönemi'nde Selçuklu sultanları ve özellikle Alaeddin Keykubat bölgeyi ticari merkez haline getirmiştir (Turan, 1993). Bu dönemde Afyon'un ana ticaret yolları üzerinde yer alması bu bölgede çok sayıda kervansarayın inşa edilmiş olması ile doğrudan alakalıdır. Bununla birlikte 13. yüzyılda kent merkezinde diğer Selçuklu şehirlerinde olduğu gibi suk adı verilen çarşıların olduğu ve bunların konumlarının da Ulu Cami ve çevresinde olduğu düşünülmektedir (Karakan, 2006). Osmanlı Döneminde ise kentin ekonomisi daha çok küçük el sanatlarına ve ziraate dayanmaktadır. 15. yüzyılda kentin doğuya doğru gelişmesine paralel olarak ticari birimler de o bölgeye doğru kaymıştır. Şekil 3'te görüldüğü üzere ticaret 15. yüzyılda Mısri Cami ve İmaret Cami sınırları dahilinde geniş bir alana yayılmış durumdadır (Karakan, 2006). 17.yüzyılın ikinci yarısında kent; bedestenleri, hanları, çarşıları, pazar yerleri ve çok sayıda dükkânı ile ticaretin etkin olduğu bir şehirdir. Suraiya Faroqhi (2000) Afyon kentinin Ankara, Niğde, Tokat, Konya, Tire, Bursa, Kayseri, Kütahya ve Bergama ile Orta Anadolu'nun gelişmiş ticari merkezleri olduğunu belirtir. 18. yüzyılda işlevlerin birçoğu devam etmiş olup kentin ticaretini anlatan mekânlar arasta süku, avrat pazarı, debbâğ dükkânları, haffaflar ve kavafklar süku, kapan hanı, keçe pazarı, kuyumcular çarşısı, saraçhane süku, ot pazarı, tereke pazarı, tüfekçiler, yemişçiler, yukarı pazardır.

Şekil 3. Yeni-Mısri-İmaret Cami arasında kalan bölge 15. yy kentin ticari kısmını oluşturmaktadır (Google Maps).

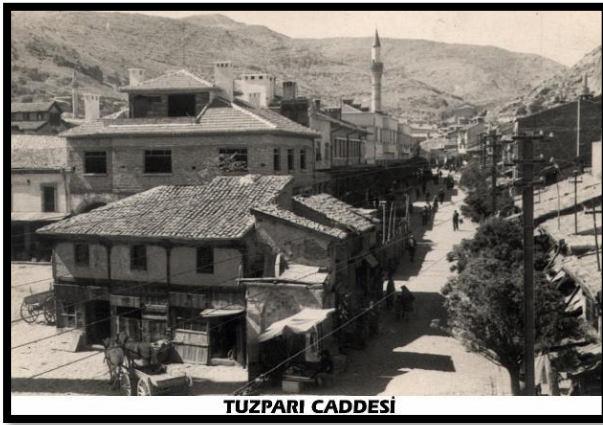
Cumhuriyet Dönemi ile birlikte değişen sosyal, siyasal ve ekonomik düzen kentlerde pek çok fiziki değişimlere neden olmuştur. Kentlerdeki işlevler değişmiş gelen yeni işlevlere karşılık bazı işlevler yok olmuştur. Pek çok kentte kent merkezleri değişmiş ve yeni kamu yapıları, yaşam alanları inşa edilmiştir. Afyon kenti için öncesinde Bedesten Meydanı çevresinde şekillenen kentte; Cumhuriyet'in temsili Anıtpark'ın, kamu yapılarının ve yeni yaşam alanlarının doğuya doğru inşa edilmesi ile birlikte ticaret mekânları da değişiklik göstermiştir. Bu bağlamda kentte yeni ticari birimler ortaya çıkarken eski ticari mekânların bir kısmı yok olmuştur. 19. yüzyıla kadar ticari tavrını koruyan kentte Cumhuriyetten sonra birçok meslek ortadan kalkmış ve dükkân sayısı azalmıştır (Küpeli, 2001). Günümüzde ise kent ticaretinin büyük ölçekli mekânlarının kentin çeperinde olmasına rağmen küçük ölçekli ticari mekânların hala kent merkezinde varlığını sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Demircilik, yağcılık, sarraflık, haffalık (ayakkabıcılık) gibi işlevler hala kent merkezinde bulunmakta olup yeni eklenen günümüz işlevleriyle birlikte o bölgenin ticari hayatını şekillendirmektedir.

3.1. AFYON KENT MERKEZİNDEKİ OSMANLI DÖNEMİ'NE AİT TİCARİ MEKANLAR

15. yüzyıldan itibaren Afyon kentini ele aldığımızda;

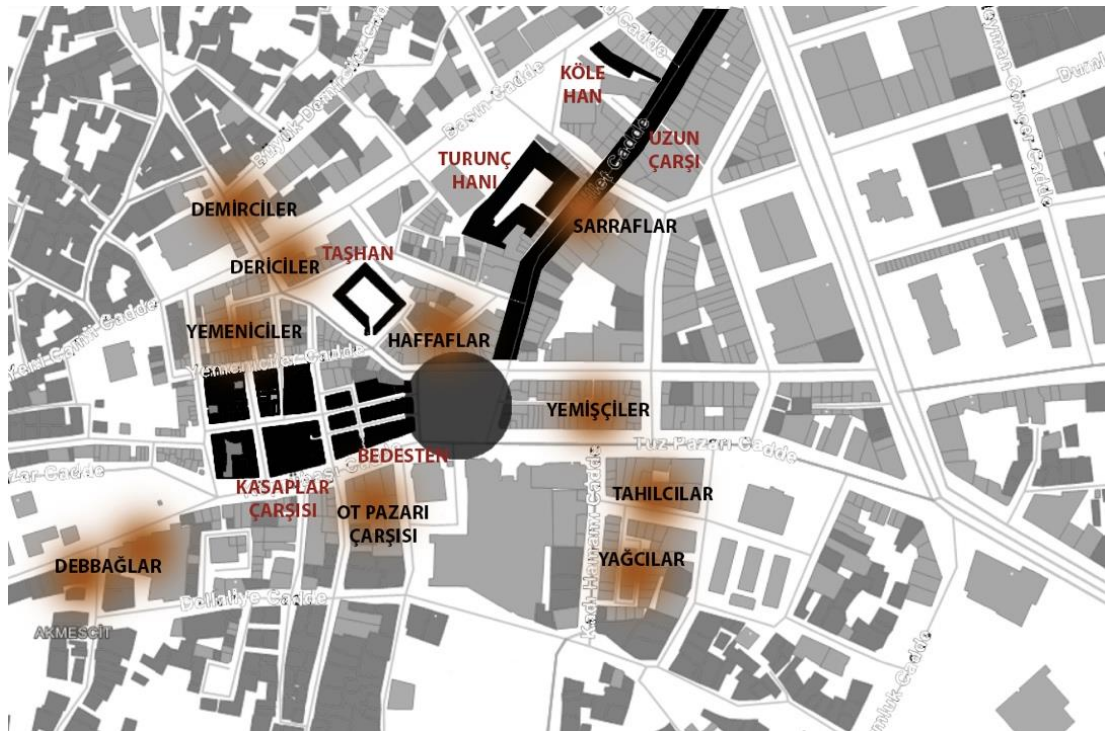
- 15. Yüzyılın ikinci yarısında Umur Bey'in yaptırdığı kapalı çarşı ve Yeni Bedesten olmak üzere iki bedesteni bulunmaktadır.

- 16. yüzyılda Osmanlı'nın en gelişmiş ticari merkezlerinden biri konumunda olup vakıflara ait yapılmış pek çok çarşısı bulunmaktadır. Bu dönemde 2 bedesten, 5 han, sekiz yüze yakın dükkan, bir boyahane, bir mum imalathanesi bulunmaktadır (Emecen, 1988).
- 17. yüzyılda ticari bölge daha da gelişmekle birlikte kentte 19 han, 2048 dükkan, 3 çarşı, 2 de bedesten olduğu ve ticari hayatın canlı olduğu bilinmektedir (Karakan, 2006). Bununla birlikte bu dönemde dericilik yaygındır. Çarşılar ise Tuz Pazarı Çarşısı (Şekil 4.a.), Soğancılar Çarşısı, Haşhaş yağcılar Çarşısı, Tatlıcılar Çarşısı, Büyük Demirciler Çarşısı ve Ot Pazarı Çarşısı'dır (Şekil 4.b.).
- 18.yüzyılda kentte her türlü ürünün satışının yapıldığı dört pazar yeri bulunmaktadır. Özellikle Uzun Çarşının günümüzde de olduğu gibi ticaretin merkezi olduğu anlaşılmaktadır.
- 19. ve 20. yüzyılda kent merkezinin değişmesi ve bazı ticari işlevlerin yok olması ile pek çok bedesten, han ve çarşı yapıları atıl duruma düşerek yok olmuştur.
- Günümüzde ise yalnızca bir Bedesten ve Taşhan, Turunç Hanı ve Köle Han olmak üzere üç han varlığını korumaktadır.

Şekil 4. a) Tuz Pazarı Çarşısı; b) Ot Pazarı Çarşısı (Kocatepe Gazetesi, 2024)

Şekil 5'te günümüzdeki mevcut bedesten ve hanlar ile birlikte Osmanlı Dönemi'nde bazı ticari işlevlerin tespit edilebilen yaklaşık olarak yerleri de görülmektedir. Günümüzde bu işlevlerin olduğu alanlarda sayıları az da olsa o işlevlere ait dükkanlar yer almaktadır.

Şekil 5. Osmanlı Dönemi'nde bazı ticari işlevlerin tespit edilebilen yaklaşık olarak yerlerini tarifler nitelikte harita (Google Maps).

Tablo 1’de Osmanlı Dönemi’nde inşa edilen ticari mekânlar ve bunlara ait bilgiler verilmiştir. Bu tabloya ait bilgiler hanlarda ölen kişilerin tereke kayıtları aracılığıyla literatürden faydalanılarak ortaya çıkarılmıştır. Bu tablodan çıkarımla:

- Pazarlar genel olarak bir cami yanında bulunmakta olup günümüze kadar ulaşamamıştır. Fakat konumları düşünüldüğünde o bölgede geçmişteki pazarların içeriğine paralel işlevde dükkanlar günümüzde bulunmaktadır.
- Hanların pek çoğu yıkılmıştır. Günümüzde yalnızca üç adet han bulunmaktadır. Bu hanlardan Taşhan ve Turunç Hanı kullanımda olup Köle Han restorasyon sürecindedir.
- Süklar yani çarşılar da korunamamış ancak pazarlarda olduğu gibi konumlarının olduğu bölgelerde paralel işlevde dükkanların varlığı tespit edilmiştir.
- 16-17-18. yüzyıllarda inşa edilen bedestenlerin hepsi yıkılmış olup yalnızca 1914 yılında inşa edilen son bedesten işlevini koruyarak varlığını sürdürmektedir.
-

Tablo 1. Bölgede bulunan ticari mekânların tarihsel sürecine ait tespitleri gösterir tablo.

HANLAR	Kayıtlarda Geçen Yıl	Konum	İçinde Bulunan İşlevler	Günümüzdeki Durumu
<i>Taş Han</i>	17.yy	Bedesten yanında	Antika eserlerin satışı ve kafeterya işlevi	<i>Mevcut</i>
<i>Köle Hanı</i>	-	Uzun Çarşıda	Restorasyon sürecinde	<i>Mevcut</i>
<i>Turunç Hanı / Hacı Üveys Hanı</i>	17.yy	Uzun Çarşıda	Kahveci, kuyumcu, restoran, iletişim dükkanı	<i>Mevcut</i>
Acem Hanı	17.yy	Yağ hali yanında Gön pazarında	-	Mevcut değil
Abdullah Efendi Hanı	17.yy	-	Dericilik	Mevcut değil
Yeni Han	17.yy	-	Haffaçılık, yemenicilik ve dericilik	Mevcut değil
Osman Paşa Hanı	17.yy	Tuz pazarı civarında	Tütüncülük	Mevcut değil
Müftü Efendi Hanı	17.yy	Uzun Çarşıda	Demircilik, kalaycılık	Mevcut değil
İncir Karbansaray/Hanı	16.yy	-	-	Mevcut değil
Balıkçılar Karbansaray/Hanı	16.yy	Ot pazarı çarşısı ve haffaflar çarşısı yanı	Çerçicilik, kilitçilik	Mevcut değil
Kapan Karbansaray/Han	16.yy	Kasım paşa (Alaca) hamamı yanında	Yiyecek ve giyecek ürünleri	Mevcut değil
Ali Ağa Hanı	17.yy	-	-	Mevcut değil
Hacı Hamza Hanı	17.yy	-	Demircilik	Mevcut değil
Uzun Ahmet Hanı	17.yy	-	-	Mevcut değil
Kemer Hanı	17.yy	-	-	Mevcut değil
Çatalbaş Paşa Hanı	17.yy	-	-	Mevcut değil
BEDESTENLER				
<i>Bedesten</i>	20.yy	Bedesten meydanı yanı	Tuhafiyecilik; hobi, gıda, giyim, çeyiz dükkanları	<i>Mevcut</i>
Yeni Bedesten	15.yy	-	-	Mevcut değil
Cağaloğlu Rüstem Paşa Bedesteni	16.yy	-	-	Mevcut değil
Efelizade Bedesteni	17.yy	-	-	Mevcut değil
Kurşunlu Bedesteni	17.yy	-	-	Mevcut değil
Abdurrahim Efendi Bedesteni	17.yy	-	-	Mevcut değil
SUKLAR				
Arasta Karbansaray/Süku	16.yy	-	-	Mevcut değil
Attarlar Süku	17.yy	Rüstem Paşa Bedesteni yanı	Nalçacılık, demircilik	Mevcut değil
Ot Pazarı Çarşısı	17.yy	Ot Pazarı cami yanında	Bakkal, kasap, börekçi, boyacı, kahveci	Mevcut değil
Haffaflar/Kavaflar Süku	18.yy	Uzun Çarşı ve Bedesten arasında	Ayakkabıcılık	Mevcut değil
Saraç-Hane Süku	18.yy	Müslüman mezarlığı yanı	At ve at arabası takımları	Mevcut değil

Yemişçiler Süku	18.yy	Tuz Pazarı caddesi civarında	-	Mevcut değil
Tuzpazarı Çarşısı	17.yy	Tuz pazarı caddesi civarında	-	Mevcut değil
Kuyumcular Çarşısı Uzun Çarşı PAZARLAR	18.yy	Uzun Çarşıda	Altın ve gümüş madeni	Mevcut
Avrat Pazarı	16.yy	Dellaliye sokak ve zaviye türbe cadde arasında	Boyacı dükkanı	Mevcut değil
Keçe Pazarı	-	Büyük demirciler cadde ve Taşhan sokak kesişiminde	Keçecilik	Mevcut değil
Tereke / Tahıl Pazarı	16.yy	-	Tahıl ve toprak mahsülleri	Mevcut değil
Yukarı Pazar	-	Yukarı Pazar camii yanında	-	Mevcut değil
Gön Pazarı	17.yy	-	Derici dükkanı	Mevcut değil

Bu tabloda da gördüğümüz üzere tarihsel süreçte inşa edilen ticari mekânların pek çoğu yok olmuştur. Bu mekânların yok olmasında değişen kent düzenlerinin ve yitirilen işlevlerin payı ile birlikte kültürel mirası koruyamamanın da etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Sürdürülebilirliğini sağlayabilen veya Dünya Kültürel Miras kriterleri kapsamında kentlerine önem veren toplumlara baktığımızda eski yerleşim yerlerinin veya nitelikli tarihsel yapıların korunarak günümüze ulaştığını görmekteyiz. Fakat Afyon veya Afyon karakterindeki Anadolu kentlerimizin pek çoğunun benzer durumda olduğunu ve korunamayıp yok olmuş pek çok kültürel mirasa ait izlerini kent merkezlerinde barındırdığını söylemek mümkündür.

Günümüzde mevcut olan Bedesten'e ait görseller Şekil 6'da; Taşhan'a ait görseller Şekil 7'de; Uzun Çarşı ve Turunç Hanı'na ait görseller Şekil 8'de; Uzun Çarşı ve Köle Han'a ait görseller ise Şekil 9'da verilmiştir.

Şekil 6. Afyon Bedesten Meydanı ve Bedesten'e ait fotoğraflar (Kişisel arşiv) (07.03.2024).

Şekil 7. Taşhan ve iç mekânını gösterir fotoğraflar (Kişisel arşiv) (07.03.2024)

Şekil 8. Uzun Çarşı'dan Turunç Hanı girişine bakış ve han iç mekânını gösterir fotoğraflar (Kişisel arşiv) (07.03.2024)

Şekil 9. Uzun Çarşı ve Köle Han girişini gösterir fotoğraflar (han şu an restorasyon sürecinde) (Kişisel arşiv) (07.03.2024)

4. AFYON BEDESTEN MEYDANININ TİCARİ DURUMUNUN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLKELERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Afyon kenti Bedesten Meydanı ve çevresinin Osmanlı Dönemi'nden günümüze dek ticari kimliğini kısmen koruduğunu söylemek mümkündür. İnşa edildiği tarihten günümüze dek fiziksel varlığını sürdüren; Taşhan, Turunç Hanı, Köle Han, Bedesten ve bazı işlevlere ait ticari birimler (dükkanlar) hala kent ticaretinin bir kısmını sağlamaktadır. Bu mekânlardan hanlar ve bedesten kültürel miras olmaları yanında, sürekliliğini hala koruyan; haşhaş dükkânları, yün, derici, demirci dükkânları, kuyumcu dükkânlarının bulunduğu Uzun Çarşı, eski adıyla haffalık günümüz adıyla ayakkabıcı dükkânları, yemişiçi dükkânları ile Tuz Pazarı Caddesi gibi diğer ticari birimler Afyon kenti için büyük öneme sahiptir. Yalnızca ticari kimliğiyle değil elbette somut kültürel miras öğeleriyle de bu bölge korunması ve kalkındırılması gerekli kentsel bir alandır. Bu çalışma ile ilk olarak Afyon kentinin UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girebilme durumu değerlendirilmiş ve sonrasında ise Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

1945 yılında kurulan ve Türkiye'nin de kurucu olarak yer aldığı UNESCO'nun alt komitelerinden olan 1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması ve Sözleşmesi kapsamındaki Dünya Miras Komitesi'nin kültür alanında yedi sözleşmesi bulunmaktadır (Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı. Son Erişim Tarihi: 10.05.2024):

- 1952 ve 1971 tarihli Evrensel Telif Hakları Sözleşmeleri (ülkemiz bu sözleşmelere taraf değildir),
- 1954 tarihli Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlıkların Korunmasına İlişkin Lahey Sözleşmesi ve ek Protokolleri (ülkemiz Sözleşme ve I. Protokole 1965'te taraf olmuştur. 1999 tarihli II. Protokole ise, taraf değildir),
- 1970 tarihli Kültürel Varlıkların Yasadışı İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması Sözleşmesi (ülkemiz 1981'de taraf olmuştur),
- 1972 tarihli Dünya Kültür ve Doğal Varlıklarının Korunması Sözleşmesi (ülkemiz 1983'te taraf olmuştur),
- 2001 tarihli Sualtı Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi (ülkemiz taraf değildir),
- 2003 tarihli Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (ülkemiz 2006'da taraf olmuştur),
- 2005 tarihli Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi (ülkemiz 2018 yılında taraf olmuştur).

Bu yedi sözleşmeye göre Afyon kent merkezi; Dünya Kültür ve Doğal Varlıklarının Korunması Sözleşmesi, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve Kültürel İfadelerin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi başlıkları kapsamında değerlendirilebilir. Ancak bu değerlendirme kapsamına alınması ve gerekli şartları sağlayarak UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınabilmesi, gerekli çalışmaların yapılması ile mümkündür. Bölgenin potansiyellerini ortaya çıkarmak ve bölgeyi koruma kriterlerine göre değerlendirerek restore etmek doğru bir yaklaşım olacaktır.

Bu bağlamda sürdürülebilir uygulamalarıyla başarılı olarak nitelendirilebilecek ve UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan kentler üzerinden bir çıkarım yapmakta fayda bulunmaktadır. Literatürde yapılan çalışmadan elde edilen bilgiler ışığında UNESCO miras listesindeki kentlerde bulunan ortak özellikleri maddelemek gerekirse (Öztürk, 2023):

- Eski ve yeni kent dokusuyla modern kentsel gelişmelere adapte olabilmiş kentlerdir. Ekonomik kalkınmaya önem verilmiş ve bu kentsel koruma ile eş zamanlı olarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.
- Miras değerinin tanıtımı ve koruma bilincinin artırılması için kent yönetimin aldığı kararlar konferanslar, web siteleri, ziyaretçi merkezleri ve tematik etkinlikler aracılığıyla halka duyurulmuştur.
- Kentlerde fiziksel koruma sağlanması için kent içindeki işlev alanlarının denetimi, kültürel haritalamalar, şehir silüeti adına çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Regensburg kentinde işlev alanları belirlenmiş ve yerel üretim desteklenmesi adına kentin sahip olduğu ticari işlevler korunmuştur (Rodwell, 2018).

- Katılımcı yaklaşımın geliştirilmesi adına planlanan projeler konferanslar aracılığıyla halka duyurulmuş, röportaj-tartışma ortamı ile halk ile iletişim halinde olunurken uygulama noktasında akademisyenler ve uzmanlarla etkileşim sağlanmıştır.
- Çevresel faktörlerin sürdürülebilir olması için enerji tasarruf planı, toplu taşıma sistemi ve kentsel parkların geliştirilmesi gibi bazı kararlar alınmıştır.
- Kentlerin karakteristik ve coğrafi özelliklerine göre iklim değişikliklerine hazırlık projeleri yapılmıştır. UNESCO listesinde bulunan kentlerde çevresel risklerden ve doğal afetlerden korunmak adına temel stratejiler oluşturulmuştur (Ripp, 2012; Stumpo, 2010; Fayad & Buckley, 2019).
- Kentlerde bulunan zanaatların korunması ve yeni güncel tekniklerin kullanımına teşvikler sağlanmıştır.

UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan kentlere ait özellikler üzerinden Afyon kentine bakıldığında;

- Eski ve yeni kent dokusu adapte olamamıştır.
- Hem halkta koruma bilinci oluşturulamaması hem de kent yönetiminin çalışmalarının yetersiz olması nedeniyle kentsel koruma tam olarak sağlanamamaktadır.
- Miras bilincinin sağlanması için yapılan konferans, ziyaretçi merkezi vb. çalışmalar yetersiz durumdadır.
- Enerji tasarrufu ve iklim değişikliğine yönelik kentsel çalışmalar yetersizdir. Toplu ulaşım, kent parkı çalışmaları yetersizdir.
- Katılımcı yöntemle halk ile etkileşim halinde herhangi bir proje bulunmamaktadır.

Ayrıca Afyon kentinin sürdürülebilir kriterler yönünden eksik olduğu görülmektedir. Bu bağlamda da çalışma, Afyon kenti UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girebilme durumu sonrasında Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri üzerinden değerlendirilerek devam etmektedir. UNESCO, bilimsel alanda ülkeler arasındaki işbirliğinin gelişmesine katkıda bulunmakta ve sürdürülebilir kalkınmanın ve barışın sağlanmasını hedeflemektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın en yaygın tanımı 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yapılan tanımdır. Bu tanıma göre kalkınma; 'gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğini ortadan kaldırmaksızın şimdiki neslin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. İhtiyaç tanımı gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş olan ülkeler arasında farklılık gösterebileceğinden dolayı ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarının değerlendirilmesi ve buna göre hareket edilmesi gerekmektedir. Örneğin Hindistan gibi ülkelerde ihtiyaç başlığı altında güvenlik kavramı yer almakta iken ekonomik refahın olmadığı ülkelerde yiyecek/barınma kavramları ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda da kalkınma çoğunlukla ülkelerin refahı ile ölçülmektedir. Refah da gelişmişlik düzeyi ve kentlerin ekonomisi ile doğrudan ilişkilidir.

Afyon özelinde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için ilk olarak kent merkezinde kullanıcı kitlenin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir yaklaşım izlenebilir. Türkiye için sürdürülebilir kalkınma amaçları ve göstergeleri 17 tanedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. Son Erişim Tarihi: 10.05.2024). Bu amaç ve göstergeler aşağıda maddeler halinde verilmiştir:

Yoksulluğa Son: Yoksulluğun tüm biçimlerinin her yerde sona erdirilmesi bu ilkenin amaçları arasındadır.

Açlığa Son: Açlığı bitirmek, gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmak ve sürdürülebilir tarımı desteklemek bu ilkenin amaçları arasındadır.

Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam: Sağlıklı ve kaliteli yaşamı her yaş ve her kesim için güvence altına almak bu ilkenin amaçları arasındadır.

Nitelikli Eğitim: Kapsayıcı ve hakkaniyetli şekilde nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmek bu ilkenin amaçları arasındadır.

Cinsiyet Eşitliği: Cinsiyet eşitliğinin sağlanarak kadın ve kız çocuklarını toplumda daha güçlü konumlara getirmek bu ilkenin amaçları arasındadır.

Temiz Su ve Sanitasyon: Herkes için erişilebilir su ve atıksu hizmetlerini ve sürdürülebilir su yönetimini güvence altına almak bu ilkenin amaçları arasındadır.

Erişilebilir ve Temiz Enerji: Herkes için karşılanabilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişim sağlamak bu ilkenin amaçları arasındadır.

İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme: İstikrarlı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır nitelikteki işleri desteklemek bu ilkenin amaçları arasındadır.

Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı: Dayanıklı altyapılar üretmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi artırmak bu ilkenin amaçları arasındadır.

Eşitsizliklerin Azaltılması: Ülkeler arası veya ülke içinde şehirlerarası eşitsizliklerin azaltılması bu ilkenin amaçları arasındadır.

Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar: Şehirleri ve yaşam alanlarını güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak bu ilkenin amaçları arasındadır.

Sorumlu Üretim ve Tüketim: Sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarını sağlamak bu ilkenin amaçları arasındadır.

İklim Eylemi: İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçilmesi bu ilkenin amaçları arasındadır.

Sudaki Yaşam: Deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir kullanmak bu ilkenin amaçları arasındadır.

Karasal Yaşam: Ekosistemleri korumak ve iyileştirmek, sürdürülebilir orman yönetimini sağlamak, çölleşmenin önüne geçmek, biyolojik kayıpları önlemek de bu ilkenin amaçları arasındadır.

Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar: Barışçıl toplumlar oluşturmak, adalete erişiminin herkes tarafından ulaşılabilir olmasını sağlamak, etkili kurumlar oluşturmak bu ilkenin amaçları arasındadır.

Amaçlar İçin Ortaklıklar: Uygulamaları güçlendirmek ve küresel ortaklığı artırmak da bu ilkenin amaçları arasındadır.

Bu ilkeler de kendi içerisinde çevresel, sosyal ve ekonomik olarak 3'e ayrılmaktadır. Bu bağlamda Afyon kenti değerlendirildiğinde;

Çevresel kalkınma için:

- Bölgenin aydınlanma-ısıtma vb. enerji ihtiyacı için güneş-rüzgar gibi yenilenebilir enerji kaynakları kullanımının artırılması sağlanabilir. Güncel teknolojik çözümler üretilerek bölgenin sürdürülebilir olması sağlanmalıdır.
- Su, altyapı ve enerji kavramları düşünüldüğünde bölgedeki altyapı sorunlarının çözülmesi gerekmekte olup yangın ve sel gibi doğal durumlara yönelik çalışmalar yapılabilir. Tarihsel süreçte varlığı literatürde geçen fakat üzeri kapatılan Taşpınar Deresi'nin bulunduğu yolun aşırı yağış zamanlarında sele neden olduğu bilgilerinden çıkarımla dere tekrar gün yüzüne çıkarılarak çevresi kamusal bir yaya aksına dönüştürülebilir. Bu düşünce Afyon kenti için ütöpik olsa da Hollanda Utrecht kenti gibi yurtdışı örneklerinin çok fazla olması nedeniyle olması mümkün bir fikir niteliği taşımaktadır.
- Kentin özellikle merkezinde var olan güvenlik sorununun çözümlenmesi için çalışmalar yapılabilir. 7/24 yaşayan ve işleyen, ekonomik olarak gelişmiş ve refah düzeyine ulaşmış bir kent için gerekli olan güvenli ortamın oluşturulması gerekmektedir. Afyon kentine gelen her kesim insan için uluslararası düzeyde yaşanabilir ortam ve sürdürülebilir şehirleşme sağlanabilir.

Sosyal kalkınma için:

- Kentte yoksulluğun minimum düzeye inebilmesi adına kent merkezinde atıl durumda bulunan yapı-sokak vb. alanların restore edilerek topluma kazandırılması ve bu alanların işlevlendirilerek toplum adına istihdama olanak tanınması sağlanabilir. Örneğin kent merkezinde kültürel değeri bulunan fakat kullanım dışı olan yapıların restorasyon sonrası topluma kazandırılması ve bu yapılara Afyon kentinin kültürel değerine veya ticari geçmişine yönelik işlevlerin verilerek kullanıma açılmasının ardından işsiz insanlara iş olanağının sağlanması da sürdürülebilir kalkınmanın amaçlarına hizmet edebilecek nitelikte verilebilecek bir karardır.
- Eğitim kavramının yalnızca eğitim binaları bünyesinde değil kent geneline yayılması sağlanabilir. Hem toplumsal kalkınma için hem de cinsiyet eşitsizliği nedeniyle eğitimden uzak kalan kadın veya kız çocukları için eğitim kurumları açılabilir. Ulaşılabilirlik durumu da göz önüne alındığında kent merkezinde bu konuda çalışmalar yapılarak kadınlar için halk eğitime dair kurs veya derslerin

işlenebileceği kurumların sayısı artırılabilir. Bu sayede hem sürdürülebilir kalkınma sağlanmış hem de kadınların ve kızların topluma dahil edilmesiyle cinsiyet eşitsizliği azaltılmış olur.

Ekonomik kalkınma için:

- Kent çeperinde bulunan büyük ölçekteki sanayi alanları ile kent merkezinde bulunan küçük ölçekteki ticari mekanlar arasında işbirliğinin artmasına yönelik çalışmalar yapılabilir. Bu sayede kent merkezinin ticaretinin canlılığı korunarak sürdürülebilir olurken kentin turizm açısından güçlenmesi de sağlanabilir. Kent ticareti adına sanayi birimleri ile küçük ticari birimler arasında ortaklık sağlanarak ticari sorunlar üzerine çözümlerin artırılması yönünde çalışmalar yapılabilir.

Hem UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan kentlere ait özelliklere hem de Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri'nin hedeflediği kentlere baktığımızda; ekonomik - sosyal açıdan gelişmiş ve refah düzeyi yüksek güvenli kentler olduğu görülmektedir. Bu bağlamda da Afyon kenti adına teoride üretilen bu çalışmanın uygulama aşamasına geçmesinin kent adına olumlu bir gelişme olacağı düşünülmektedir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma Afyon kenti günümüz durumunun geçmişi ile birlikte ele alınarak sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde gelecek kuşaklara aktarılabilmesi adına bir inceleme çalışmasıdır. Çalışma içeriğinde elde edilen bilgiler sonucunda Afyon kentinin sürdürülebilirliği değerlendirilmiştir.

Günümüz yaşam koşulları ve hızla değişen kentlerde gelişim ve kentsel koruma paralel ilerleyememekte ve kentler fiziksel olarak büyürken kültürel miraslarımızın pek çoğu yitirilmektedir. Özellikle UNESCO'nun 1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması ve Sözleşmesi kararının alındığı süreçten beri kentlerde kültürel mirası koruma konusu büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda ulus ötesi düzeyde alınan ortak kararlar ve uygulamalarla pek çok kültürel mirasa sahip kentlerimiz gelecek kuşaklara aktarılabilen ve ekonomik olarak kalkındırılabilir. Ancak bazı kentlerde eski doku modern kentsel gelişmelere adapte olamamış ve gelişme sürecinde kayıplar vermiştir. Afyon da bu kentlerden biri olup tarihsel süreçteki pek çok somut kültürel mirası koruyamamıştır. Özellikle Cumhuriyet öncesine ait olup işlevi günümüz teknolojisiyle uyum sağlamayan pek çok yapı günümüzde mevcut değildir. Han ve bedesten gibi ticari yapılar, yıkanma işlevine ait hamam yapıları, tarihsel süreçte konaklama işlevini karşılayan kervansaraylar vb. yapılar günümüz yaşam koşullarına adapte olamamış ve pek çoğu yıkılmıştır. Bu nedenle de kentler uluslararası düzeyde ele alınırken kent yönetimleri de UNESCO miras listesinde yer alan ve bu konuda başarılı olan kentlerle iletişim ve etkileşim halinde olmalıdır. Bununla birlikte halkın ve kullanıcının da katılımcı olarak rol aldığı çalışmalar yapılarak sürdürülebilir olarak kalkınmanın sağlanması amaçlanmalıdır.

Tüketim kavramının ve hızlı gelişmenin önemli olduğu bu yüzyılda kentleri de bu başlıklar çevresinde değerlendirmek gerekmektedir. Bu hızlı tüketim sürecinde kentlerde değişim gösteren kullanıcı gruplarını kültürel mirasa karşı bilinçlendirmeli ve bu bağlamda yerel yönetim ve halk arasında katılımcı yaklaşımlarla uygulamalar gerçekleştirilmelidir. Bu bakışla kentlere ait zanaat, kültürel özellikler, yerel mimari gibi özgün değerleri koruyarak modern topluma adaptasyon sağlama, ekonomik olarak kalkınma, uluslararası düzeyde gelişim gösterme kavramlarına önem vermek gerekmektedir. Bu kavramların kentlerdeki fiziki yansımaları olan kültürel mekânlar, müzeler, eğitim merkezleri vb. alanların sayısı artırılırken güncel teknolojik gelişmeler takip edilerek refah düzeyi yüksek gelişmiş toplum ve kentlerin oluşturulması hedeflenmelidir. Tüm bu bilgiler ışığında kentlerin sürekliliği yalnızca kültürel mirasın sürdürülebilirliğini değil aynı zamanda ekonomik, sosyal, politik olarak sürdürülebilirliği de kapsamaktadır. Bu kapsamda kent oluşumunda incelenen ve olumsuz yapılanmalara neden olan değişim süreci toplumda kültürel ve yaşamsal süreklilik açısından kayıplara neden olacaktır. Özellikle çok katmanlı kent örneklerinde yaşanan bu kayıp süreçleri de hem somut kültürel miraslarımızın hem de kentsel belleğin yok olmasına neden olacaktır. Kentsel belleğin yok olması ise mimarlık ve insanlık adına önemli bir kayıptır.

EXTENDED ABSTRACT

Research Problem & Purpose

The aim of this study is to reveal the traces of how Afyon Bedesten Square and its surroundings, which are considered within the framework of the square and the Ottoman urban order, can achieve commercial

sustainability today within the scope of protecting cultural heritage. For this purpose, this area was evaluated within the scope of sustainable development headings and UNESCO criteria. The fact that the square and its surroundings, which constitute the scope of the study, still partially preserve this texture, as well as the continuation of most commercial functions, are among the facts that push us to preserve the cultural heritage and to investigate the commercial traces in this area. Considering this area within the framework of sustainable development and evaluating Afyon city on the UNESCO World Heritage List are among the aims of the study. The questions that constitute the content of the study and led to the preparation of this study are as follows: What is the current preservation status of commercial buildings in Afyon city center that exist in the literature? Is a sustainable path followed for the protection of cultural heritage artifacts and structures in Afyon city center? What is the status of the cities on the UNESCO World Heritage list and what is the status of Afyon city from this perspective?

Methodology

The research method is mainly literature review. National and international literature was scanned, while data on the history of Afyon city was obtained, other Anatolian cities were also researched. In addition, data on UNESCO, Sustainable Development and current issues were accessed through internet sources. In the light of this data, a comparative evaluation was made on the sustainability of the places on the UNESCO World Heritage list. For data related to Afyon, a regional survey was conducted through on-site observations and maps. Afyon city was discussed in the context of cultural heritage and necessary suggestions were presented for the continuation of its spatial and commercial sustainability.

Findings

When the city of Afyon was researched in national and international literature, traces of many cultural heritage that existed in the city in the past but do not exist today were found. The disappearance of these structures in the historical process shows that the decision-making mechanism of cities within the scope of protecting cultural heritage did not function adequately in the past. As a result of the lack of effective protection of cultural heritage, which started in the 19th century, many of our cultural heritage was lost in that period, and in the 20th century, studies in the field of conservation increased with the establishment of UNESCO, international meetings, non-governmental organizations and new laws. For this reason, it seems that many of the works dating back to the pre-Republican Period could not be preserved. Considering today's conditions, it is necessary to raise awareness of future generations in terms of cultural heritage, to make our cities sustainable in social-cultural-economic terms, and to act at the international level for the development of cities. This study was concluded by evaluating sustainable development criteria and UNESCO titles for many of our cities that we are losing in the name of cultural heritage, and Afyon city in particular.

Conclusions and Recommendation

This study is an examination of the current situation of Afyon city, together with its past, in order to transfer it to future generations within the framework of sustainable development. As a result of the information obtained in this study, the sustainability of Afyon city was evaluated. In today's living conditions and rapidly changing cities, development and urban protection cannot proceed in parallel, and while cities are growing physically, many of our cultural heritages are being lost. Especially since the decision of UNESCO's 1972 Convention on the Protection of the World Cultural and Natural Heritage was taken, the issue of protecting cultural heritage in cities has been of great importance. In this context, with common decisions and practices taken at the transnational level, our cities with many cultural heritage can be transferred to future generations and developed economically. However, in some cities, the old fabric could not adapt to modern urban developments and suffered losses during the development process. Afyon is one of these cities and has not been able to preserve many concrete cultural heritages throughout history. Many buildings, especially those dating back to the pre-Republic period and whose functions are not compatible with today's technology, do not exist today. Commercial buildings such as inns and covered bazaars, bath structures for bathing purposes, caravanserais that provided accommodation functions throughout history, etc. The buildings could not adapt to today's living conditions and many of them were demolished. For this reason, while we consider our cities at the international level, we also need to work for their sustainable development.

In this century, where the concept of consumption and rapid development are important, cities need to be evaluated around these headings. In this rapid consumption process, changing user groups in cities should be made aware of cultural heritage, and in this context, practices should be carried out with participatory approaches between local governments and the public. From this point of view, it is necessary to attach importance to the concepts of adapting to modern society, economic development, and development at the international level while preserving the original values of the cities such as craftsmanship, cultural features, and local architecture. In light of all this information, the continuity of cities includes not only the sustainability of cultural heritage but also economic, social and political sustainability. In this context, the change process examined in urban formation and

causing negative structures will cause losses in terms of cultural and vital continuity in society. The disappearance of urban memory is a significant loss for architecture and humanity.

Yazar Katkı Beyanı

A. Fikir ve Kurgu **B.** Literatür İncelemesi **C.** Yazım
D. Veri Toplama **E.** Analiz **F.** Eleştirel İnceleme

Yasemin DEMİREL ŞEN: A / B / C / D / E / F

Ruşen YAMAÇLI: A / F

KAYNAKLAR

- Akmaydalı, H. (1994). "Mihrablı ve Minberli Namazgâhlarımız", *Vakıflar Dergisi*, XXIII, s. 123-143.
- Arslanoğlu, R. A. (2000). "Kent, Kimlik ve Küreselleşme", Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı. <https://disiliskiler.ktb.gov.tr/TR-22148/unesco.html> Son Erişim Tarihi: 10.05.2024
- Baykara, T. (1996). "Ulu Cami-Selçuklu Şehrinde İskânı Belirleyen Bir Kaynak Olarak", *Bellekten*, LX/227, s. 33-57.
- Baykara, T. (2000). Türkiye'nin Sosyal ve İktisadî Tarihi (XI-XIV. yüzyıllar), *Türkiye Diyanet Vakfı*, Ankara
- Bilgihan, G. (2006). Kentsel Meydanların Dönüşümü, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara
- Carmona, M., Heath T., Oc T. & Tiesdell, S. (2003). *Public Places, Urban Spaces*, (Oxford, Architectural Press).
- Candelaria, M. A. (2005). The Angkor Sites of Cambodia: The Conflicting Values of Sustainable Tourism and State Sovereignty, *Brooklyn Journal of International Law*, 31/1, p. 267-68
- Cansever, T. (2016). *Osmanlı Şehri*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Cerasi, Maurice M. (2001). *Osmanlı Kenti*; (çev.) Aslı Ataöv, YKY; İstanbul
- Dağıstanlı, Ö. (1997). Meydanın Evrimi, Mekansal Analizi ve Sosyal Açından Önemi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İTÜ, İstanbul
- De Cesari, C. (2013). Thinking Through Heritage Regimes. In R. F., Eggert, A., & Peselmann, A. (Eds.) *Heritage Regimes and the State*, Göttingen University Press
- Emecen, F. (1998). "Afyonkarahisar" Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, s. 443- 444
- Ersan, M. (2006). "Türkiye Selçuklularında Devlet Erkânının Eğlence Hayatı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXI/1, s. 73-106.
- Faroqhi, S. (2000). *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler Kent Mekânında Ticaret Zanaat ve Gıda Üretimi 1550-1650*, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), 3. Baskı, İstanbul.
- Fayad, S. & Buckley, K. (2019). The transformational power of the HUL approach: Lessons from Ballarat, Australia, 2012-2017. In *Reshaping Urban Conservation* (p. 123-148). Springer, Singapore.
- Geismar, H. (2015). Anthropology and Heritage Regimes, *Annu. Rev. Anthropol.* p. 71-85
- Giddens, A. (2014). *Modernliğin sonuçları*, (çev. Ersin Kuşdil) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Habermas, J. (2002). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, (çev.) Tanıl Bora, Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul
- Kaftancı, G. (2000). "Avrupa'dan Örneklerle Meydan Kavramına Bir Yaklaşım", *Ege Mimarlık Dergisi*, 34. s. 20-21.
- Karakan, B. (2006). Koruma Amaçlı İmar Planlarına Eleştirel Bir Yaklaşım; Afyon Örneği, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tezi, Mimarlık Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.32
- Kocatepe Gazetesi (n.d.). *Afyon Eski Fotoğrafları*. <https://www.kocatepegazetesi.com/afyon-eski-fotograflari/> Son Erişim Tarihi: 20.05.2024
- Küpeli, Ö. (2001). "Afyonkarahisar'da Ticaret", *Afyonkarahisar Kütüğü Cilt II*, İbrahim Küçük Kurt Ve Diğ (Ed.), Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No: 35, Ankara, Kasım, s. 365-382

- Lefebvre, H. (1991). *Production of Space*, Blackwell, Oxford
- Lixinski, L. (2013). International Cultural Heritage Regimes, International Law, and the Politics of Expertise, *International Journal of Cultural Property*, 20: p. 407– 429 .
- Nafziger, A. R. (2008). Cultural Heritage Law : the International Regime, In Nafziger, A.R. & Scovazzi, T. (eds.) *Le patrimoine culturel de l'humanité*, p. 145-247
- Öztürk, S. M. (2023). Safranbolu Eski Çarşı Bölgesinde Mekanın Tüketim Ekseninde İrdelenmesi, *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, Nisan 2023
- Pirene, H. (2003). *Ortaçağ Kentleri*, (çev. Şadan Karadeniz), İletişim Yayınları, İstanbul
- Ripp, M. (2012). Integrated cultural management plans for European world heritage cities. In: Federal Ministry for Transport, Building and Urban Development. *Quality Control and Conflict Management at World Heritage Cities*. Berlin.
- Rodwell, D. (2018). The Historic Urban Landscape and the Geography of Urban Heritage. *Historic Environment: Policy and Practice*, 9(3–4), p. 180–206.
- Sennett, R. (2008). *Ten ve Taş*. (3. Baskı). (çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sitte, C. (1926). *Şehir mimarisi: Şehirleri inşa etme sanatı* (C.E. Arseven, Çev.), İstanbul : Şehremaneti Matbaası.
- Stumpo, S. (2010). *The Sustainability of Urban Heritage Preservation: The Case of Verona, Italia*. Inter-American Development Bank.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. <http://www.surdurulebilirlik.gov.tr/wp-content/uploads/2021/02/SKA-ve-Gostergeleri-Kapak-Birlestirilmis.pdf> Son erişim Tarihi: 10.05.2024
- Turan, O. (1993). *Selçuklular Târîhi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul
- Vardar, A. (1990). "Meydansız Kentler"; *Planlama* 90/3-4
- Willems, W. (2014). The Future of World Heritage and the Emergence of Transnational Heritage Regimes, *Heritage & Society*, 7/2, p: 105–120
- Zucker, P. (1966). *Town and Square from Agora to the Village Green*, Columbia University Pres, New York